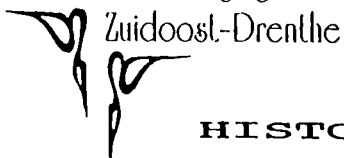




Historische Vereniging



Zuidoost.-Drenthe

KRONIEK

VAN DE

HISTORISCHE VERENIGING

ZUIDOOST-DRENTHE

4e jaargang nummer 3  
augustus/september 1995

REDAKTIE:  
Wim Visscher  
Ger de Leeuw

Redaktie-adres:  
De Woerd 71,  
7824 RB EMMEN

---

Geachte lezer,

We hebben deze keer nogal wat bijdragen, zodat we maar gelijk van wal steken:

#### D E G E S C H I E D E N I S V A N D E K R A N T

Harm de Jong

Wanneer we gaan zoeken in de historie van onze omgeving komen we voor de vraag, waar en waarin gaan we zoeken.

Belangrijk hiervoor zijn o.a. de kranten, waarvan als eerste in het Noorden is uitgegeven de Groninger Courant in 1742/1743 door Jacobus Sipkes. Vanaf 1869 is dit een dagblad en gaat in 1878 verder onder de naam Nieuwe Groninger Courant.

In 1787 komt de Ommelander Courant uit, welke in 1814 onder de naam Provinciale Groninger Courant verder gaat en in 1869 als dagblad.

Samen met de vorige gaan ze op in de in 1888 voor het eerst uitkomende Nieuwsblad van het Noorden.

Op 1 juni 1811 werd de Ommelander tussendoor veranderd in het tweetalige Journal du Département de l'Ems Occidental/Dagblad van het Departement van de Wester Eems.

In 1752 werd door de drukker Abraham Ferwerda de Leeuwarder Saturdagsche Courant uitgegeven. Ferwerda overleed ± 1783 en werd toen opgevolgd door zijn schoonzoon Doeke Ristsma Smeding. In 1758 werd door een medewerker van Ferwerda (Johann Hermann Knoop) een boekje samengesteld: 'Kort Onderwijs, hoedanig men de Couranten best lezen en gebruiken kan', met achterin een verklaring van vreemde woorden en een lijst van aardrijkskundige plaatsen - vermoedelijk naar Duits voorbeeld.

Doordat de kranten huwelijks-, geboorte- en overlijdensadvertenties gingen plaats en daardoor werk van de reguliere drukkers wegnamen, werd er in 1797 een advertentiebelasting ingevoerd. Deze werd op 2 december 1805 vervangen door een belasting op alle advertenties. De advertenties moesten worden ingezonden op papier met een formaatzegel van 6 stuivers. Op 5 juni 1806 proclameerde Napoleon aan zijn broer Lodewijk, om strenger toezicht te houden op vooral te uitgebreide overlijdensadvertenties. Deze acten moesten worden getransporteerd naar o. a. het kantoor van de bewaarder der Hypotheken en van het Kadaster in Arnhem, Zwolle en Assen.

Op 4 september werd in navolging van Moniteur van Napoleon (1799) het eerste nummer van de Bataafsche Staatscourant uitgegeven. Deze krant moest vanaf 14 augustus 1805 verplicht worden afgenomen door logementhouders en kasteleins, die de krant ter inzage dienden te leggen. Op 18 december 1813 besloot Willem als soeverein vorst, om per 1 januari 1814 de Nederlandsche Staatscourant uit te geven.

Vanaf 1817 tot 1941 verscheen het Drents Landbouwblad.

Op 2 januari 1822 verscheen het eerste nummer van de Roomsche Catholieke Courant, na een jaar gewijzigd in Noord Nederlandsche Courant. Op 27 december 1823 verscheen het laatste nummer.

In 1823 volgde de oprichting van Provinciale Drentsche Courant, in 1826 de Drentsche Courant genoemd, overgaand in 1851 in Provinciale Drentsche en Asser Courant. Nummer 279 (1888) gaat over 1813-1814.

In 1960 ging deze krant over naar de N.R.C., samen met het Hoogeveens Dagblad.

Jr. 1825,

№ 55.



## NIEUWS- EN ADVERTENTIE-BLAD

VOOR DE

### PROVINCIE DRENTHE.

Vrijdag, den 15 Julij.

ASSEN, den 14 Julij.

Enige dagen geleden, had alhier, voor heeren Burgemeester en Wethouders en den heer Schoolopsiener en in bijwesen van eenige gehooide dames en heeren, plaats het gewone jaarlijksche examen en de prijsverdeling, op de school voor jonge jufvrouwen, onder bestuur van de jufvrouw Inge-sohl. De aanwezigen waren zeer voldaan over de vorderingen der leerlingen, zoo wel in de schrift-kunst, moedertaal en het fransch, als in vronwelijke

en werkte zich; tot ofs: verwondering door de sterke branding heeren. Men mag sich dus vleien, dat ook door dit middel, bij ontberooptestandingen, het leven van menig schipbreukeling zal kunnen behouden worden.

BRUSSEL, den 10 jang.

De gala-vertooning in den schouwburg is zaterdag allerschitterend geweest. H.H. K.K. H.H. de prins en prinses kwamen in de koninklijke loge en werden

In Uithuizen werd van 1831 tot 20 maart 1834 de Progr. Democr. Courant De Ommelander als 14-daags opinieblad uitgegeven.

In 1840/1841 (of eerste weken van 1842 - maar dan zonder Eillen Meeters) verscheen De Tolk der Vrijheid te Groningen, in klein folio-formaat. Het werd driemaal per week uitgegeven door Eillen Meeters, een Groninger barbierszoon (1818-1862), een republikein, uit het leger ontslagen en in 1851 naar het buitenland gevlucht. Zes jaar later gaf hij zijn memoires uit in het Engels.

In 1842 verscheen De Volksvriend (in Groningen) en in 1843/1845 Stadsnieuws (in Meppel). In 1843 verscheen in Groningen gedurende een hele korte periode het opinieblad De Onafhankelijke.

Op 3 oktober 1843 werden alle drukwerken waarvan het papierformaat niet groter was dan 2 vierkante Nederlandse palmen (een palm = 1 duim) vrijgesteld van zegelrecht. Dat formaat heet in vaktermen het Duodecimo (lilliputter) formaat. Voor 1844 waren dat:

Nijmeegs Weekblaadje, opgericht in 1838, Vreemdenlijst Arnhem, opgericht in 1839, Meppeler Courant van 4 februari 1843 en het Tiels Weekblaadje, opgericht op 2 september 1843, dat vanaf 21 augustus 1844 Tielsche Nieuwsbode werd genoemd.

1837. No. 19.

## **DRENTSCHE COURANT.**

DINGSDAG, DEN 7 MAART.

Minder onschuldig voor zegel waren o.a. het Steenwijker Nieuws- en Advertentieblaadje en het Groninger Nieuws en Advertentieblaadje.

In 1870-1871 kwam het dagblad Het Noorden uit en dankte zijn ontstaan aan de oorlog.

Uit 1880 dateert het dagblad Ons Noorden en ging in 1913 samen met het uit 1897 daterende De Katholieke Groninger. Deze werd vanaf 1907 Stemmen van het Noorden genoemd. Na de fusie heette de krant Ons Noorden Dagblad. In 1964 werd de krant opgeheven.

Het Groninger Dag- en Advertentieblad dateert van 1886, het heette in 1907 Dag-, Nieuws- en Advertentieblad en in 1911 Groninger Dagblad. In 1948 gestaakt.

De Nieuwe Provinciale Groninger Courant stamt eveneens uit 1886, in 1911 werd het een dagblad en ging in 1934 samen met het sinds 1922 uitkomende Nieuwe Drentsche Courant. Deze krant is in 1962/1965 opgegaan in Trouw, een van huis uit illegale oorlogskrant.

De Coevorder Courant dateert uit 1892 en de Emmer Courant uit 1894, die sinds 1891 bestond als Nieuws- en Advertentieblad voor de Zuidoost-hoek.

# EMMER COURANT.

## NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD

Kranten die in 1943 in Noord-Nederland nog verschenen, waren:

Nieuwsblad van het Noorden	(Groningen)
Friesche Courant	(Leeuwarden)
Drentsch Dagblad	(Assen)
Dagblad van het Oosten	(Almelo)
Deventer Dagblad De Koerier	(Deventer)
Prov. Overijss. en Zwolsche Courant	(Zwolle)
Twentsch Nieuwsblad	(Enschede)

We gaan nog even weer terug in de tijd:

Binnenlandsche Bataafsche Courant verscheen elke werkdag van 30 augustus 1799 tot 1 januari 1800.

Eind 1805 vroeg de fiscus meer belasting op zegel van o.a. de Zwolsche Courant en de Leeuwarder Courant.

1794-1795: de kerkelijke Bibliotheek (R.K.) en vooral voor katholieken bedoeld.

1800-1801: Kerkelijk Leesblad (eveneens katholiek);

1807-1814: Mengelingen voor Roomsche Katholijken;

1818: De Godsdienst Vriend die in 51 jaar 102 afleveringen produceerde, door Le Sage ten Broek, die op 31-jarige leeftijd katholiek was geworden;

2 januari 1822 - 27 december 1823: Roomsche Katholieke Courant;

1835: Katholieke Nederlandsche Stemmen (van 1850 tot 1873 De Kerkelijke Courant genoemd);

1836: Kamper Weekblad (v.a. 1838 De Kamper Courant);

1837: Gids om Vreemden te Geleiden;

1 juli 1869: Dagblad voor Friesland door de Uitgever van de Harlinger Courant;

Rond 1888: Groninger Weekblad - een radikale krant;

In Koninklijke Bibliotheek in Stockholm bevinden zich 1300 exemplaren van voor 1665 (139 voor 1626) uitgegeven oudste bekende Ned. Courant.

In 1939 in oud Archief van Hasselt een collectie kranten en nieuwstijdingen waaronder nummers uit periode 1620-1622. Er ontbreken 17 nummers in deze Zweedse verzameling.

Voorheen 1903 oudste vondst krant 31 augustus 1619 te Antwerpen. Het Nederl. Persmuseum werd in 1903 opgericht door

D. A. van Waalwijk, dir. van het Nieuwsblad voor Nederland. Deze had in 1902 een kostbare verzameling kranten en

vlugschriften uit de 17e, 18e en 19e eeuw gekocht van J. L. Beyers oud-directeur van het Nieuws van de Dag. Met aanvulling

uit andere bronnen en via andere bladen is dit nu in een stichting ondergebracht in het Oost-Indisch Huis, Oude

Hoogstraat 24 te Amsterdam.

## E E N   A A N W I N S T

Harm de Jong

Op de kontaktdag van het Drents Historisch Overleg, waaraan Ger de Leeuw voor onze vereniging heeft deelgenomen, mochten wij een geschenk in de vorm van een oude kaart van de Gemeente Emmen in ontvangst nemen. Hij kreeg deze van de Historische Vereniging Vries, die op haar beurt de kaart ontving uit een erfenis van de familie Frieling.

Op de kaart zijn scholen getekend die op het moment van het tekenen van de kaart gerealiseerd waren en die nog in voorbereiding waren.

De school aan de Ertstraat te Nieuw Weerdinge is in 1908 in gebruik genomen, terwijl de school Siepelveen in dezelfde plaats gereed kwam op 1 juli 1912. Deze is nog niet op de kaart aangegeven, zodat de kaart gedateerd moet worden omstreeks het jaar 1910.

De kaart is opgeslagen in ons archief.

Met dank aan onze 'zuster-vereniging' in Vries!

\* \* \* \* \*

## E M M E N   E N   D E   V A N   R A A L T E - T R E K

Een bestseller? Misschien wel, want feit is, dat het boekje is UITVERKOCHT! Voorlopig wordt echter niet overwogen om een tweede druk te doen verschijnen, want dat is toch een behoorlijke investering. Dat kan onze vereniging eigenlijk (nog) niet dragen. Het is namelijk niet zo, dat we met het boekje ook winst hebben gemaakt. In feite is zo'n eerste druk, ondanks een subsidie van de Gemeente Emmen, 'slechts' kostendekkend. Mocht echter de druk 'van buiten' groter worden, dan zal het bestuur zijn standpunt opnieuw bepalen om te bezien, of een tweede druk verantwoord is: men zou eigenlijk dan wel een bepaald aantal inschrijvers moeten hebben om een volgende uitgave te kunnen rechtvaardigen. Er staan nog enkele recensies op stapel, die wellicht de doorslag kunnen geven.

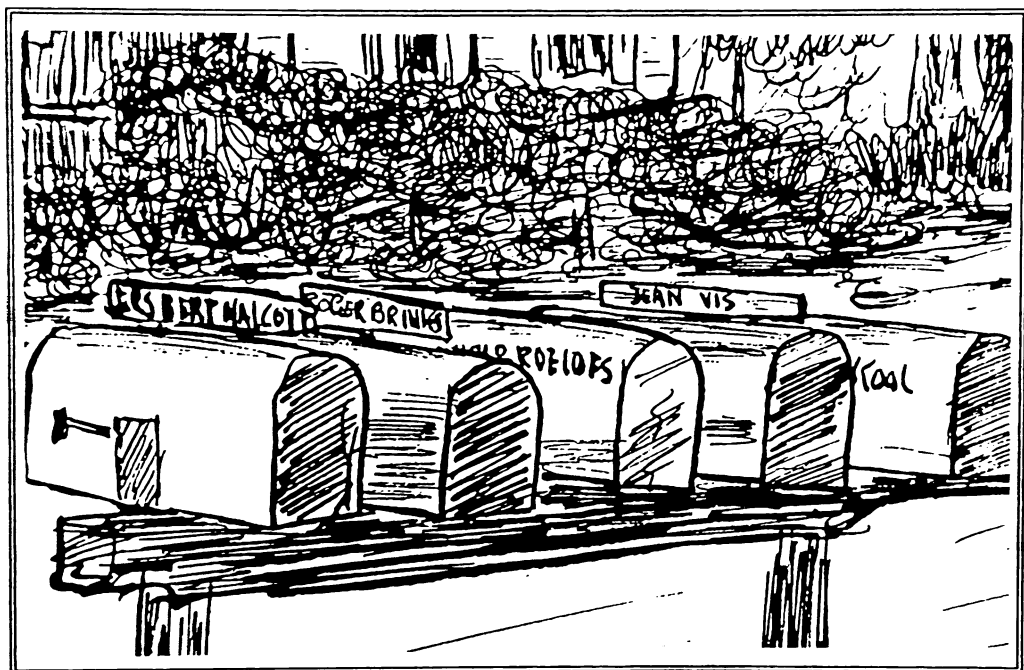
De vele namen, die in het boekje vóórkomen zegt niet iedereen even veel. Interessanter wordt het als men dezelfde mensen ook in ander verband tegenkomt. Dat overkwam Harm de Jong en Ger de Leeuw, die momenteel bezig zijn, om het archief van notaris S. J. Oosting te beschrijven. Om een voorbeeld te noemen van een aantal namen in een acte, die men voor een deel terugvindt in 'Emmen en de Van Raalte-trek' volgt hier een uittreksel van acte nummer 7, opgemaakt op 7 februari 1856: Het gaat om een 'verkoop van Klaas Ensing, Hendrikus Haasken beide wonende te Noordbarge, Gemeente Emmen, Lucas Rabbers en Hendrik Schirring beide wonende te Zuidbarge, Gemeente Emmen

1e aan Henderikus Everts wonende te Noordbarge gemeld een stuk gescheurde grond gelegen in de Markte van Noord en Zuidbarge voor f 221,-;

2e aan Gerrit Brinks wonende te Noordbarge gemeld een

stuk veldgrond insgelijks aldaar gelegen voor f 330,-;  
 3e aan Albert Kuiper wonende te Emmen drie dito stukken  
 insgelijks aldaar gelegen voor f 636,-;  
 4e aan Berend Harms wonende te Emmen als mondeling  
 gemagtigde van Albert Kuiper wonende te Emmen een dito  
 stuk insgelijks aldaar gelegen voor f 200,-;  
 5e aan Hindericus Lubbers wonende op den Angelsloo,  
 Gemeente Emmen vier dito stukken insgelijks aldaar  
 gelegen voor f 729,-;  
 6e aan Hendrik Randers Geerties wonende te Noordbarge  
 gemeld twee dito stukken insgelijks aldaar gelegen voor f  
 375,-;  
 7e aan Geert Hovenkamp wonende te Emmen een dito stuk  
 insgelijks aldaar gelegen voor f 150,-.'

De kosten voor het opmaken van deze acte bedroegen f 152,90.



Tekening van de brievenbussen op omslag boekje.

We zullen niet op alle namen ingaan, met vermelding waar ze in het bewuste boekje zijn te vinden, want U bent daartoe zelf wel in staat, maar laten we voor de aardigheid één voorbeeld nemen: Gerrit Brinks, genoemd bij het 'ten tweede' in bovenstaande acte.

Hij wordt vermeld in de brief, die Roelof Brinks vanuit Drenthe in Michigan schreef aan zijn moeder. Van deze Gerrit schrijft hij : 'Maar tot mijn smarte hebben wij ook verstaan dat mijn Broeder Gerriet en Zuster Grietje met haar echtgenoten noch niet bereid zijn te komen' (pagina 28). Even

verder lezen we: 'Geliefde Moeder, als mijn Broeder Gerriet en Zuster Grietje niet mede komen, dan moet gij haar aandeel van Vader laten' (pagina 29). Wellicht heeft Gerrit, die dus zeker niet van plan was om naar Amerika te gaan, zijn deel van de erfenis aangewend om het stuk 'veldgrond' gelegen in de 'Markte van Noord en Zuidbarge' te kopen.

In deze brief komen we ook Klaas Ensing tegen, 'lerend ouderling' van de Chr. Afgescheiden Gemeente te Noordbarge/Emmen tijdens de 'herderloze' periode van 24 augustus 1861 tot 4 november 1883. Zijn naam komt ook voor in de aanvulling van Wim Visscher op zijn artikel SMALSPOOR EN TURF, elders in deze aflevering.

Op deze persoon hopen we in de toekomst nogeens terug te komen.

(Red.)

\* \* \* \* \*

## S M A L S P O O R E N T U R F (slot)

### Beweegbaar spoor als turfsmalspoor experiment

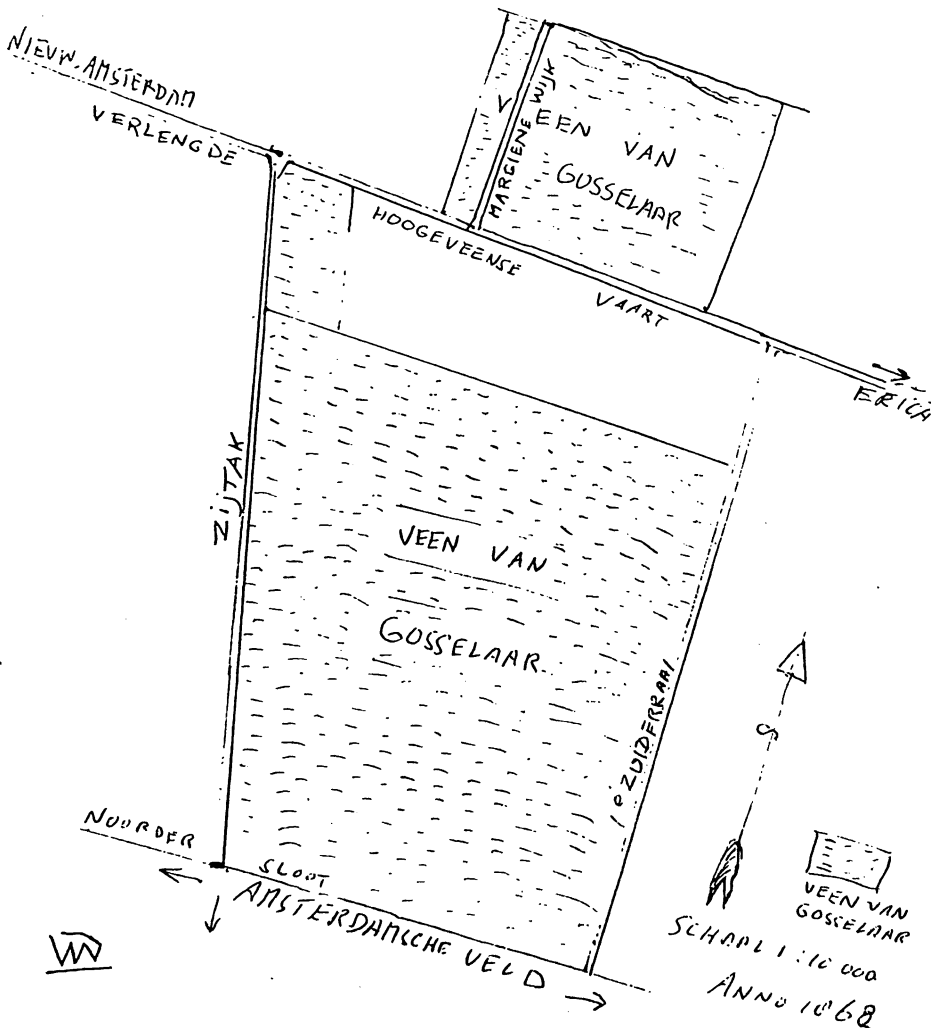
Wim Visscher

In het meinumner van deze Kroniek verscheen een vrij uitgebreid artikel over de historie van het smalspoor in Zuidoost-Drenthe en aangrenzend Duitsland.

Zoals daarin vermeld was vervener H. F. Gosselaar uit Noordbarge de eerste die voor zijn veenderij te Nieuw-Amsterdam gebruik maakte van smalspoor. Het rond 1875 uitgevoerde spraakmakende, maar mislukte, experiment van de op Franse leest geschoeide Compagnie pour l'exploitation des tourbières (waarvan Gosselaar een van de initiatiefnemers was) is daarbij uitvoerig aan de orde gesteld. Echter blijkt, dat Gosselaar een aantal jaren eerder in zijn eigen veenderij van een voor die tijd opzienbarende snuffje van techniek bij de toepassing van smalspoor gebruik heeft gemaakt. In Drenthe ging toen de mare 'Zuidbarge heeft een spoorweg!' Het betrof hier het fenomeen van het door Gosselaar zelf in 1867 uitgevonden zogenaamd 'beweegbaar' spoor. De uitvinder was van huis uit geen vervener. Hij woonde destijds te Assen waar hij al vroeg enige faam had gekregen bij landinrichtingsprojecten. In verband met de in 1857 begonnen aanleg van de Verlengde Hoogeveense Vaart vanaf Nieuweroord naar de Noord- en Zuidbarger venen was de tijd gekomen om tot een plan van aanleg van het westelijk deel van die veenmarke te komen. De initiatiefnemers, burgemeester mr. L. Oldenhuis Tonckens van Emmen en een mede-markgenoot Klaas Ensink hadden hierbij Gosselaar gevraagd om samen met hen zitting te nemen in de commissie, die het opmaken en de uitvoering van het plan moest voorbereiden. In Noordbarge kreeg hij kennis aan Margien Haasken, de erfdochter van de belangrijke markegenoot Willem Haasken, waar hij in 1862 mee ging trouwen. Hij was toen nog zonder beroep. Voor zijn bemoeiingen voor de commissie, die

hadden geleid tot de opstelling van een plan van veenaanleg en scheiding van het Westerveen in 1861, werd hij beloond met acht aandelen in die veenmarke. Bij de scheiding van die toen nog ongescheiden marke werden aan vader en dochter Haasken en aan Gosselaar een flink aantal verspreid liggende veenplaatsen toegescheiden. Twee van die plaatsen lagen aan de noordzijde van de Verlengde Hoogeveense Vaart bij de huidige boerderij van de gebr. Rabbers te Nieuw-Amsterdam. Door ruiling met de medemarkegenoten Jan Zegers Hadders uit Westenesch en Jhr. A. W. van Holthe tot Echten te Assen, wist de familie Gosselaar-Haasken ook de westelijk daarvan gelegen veenplaatsen in

VEENDERIJ H.F. GOSSELAAR TE NIEUW-AMSTERDAM





handen te krijgen. Door aankoop en ruiling wisten ze ook nog bijna alle veenplaatsen aan de oostzijde van de nabijgelegen Zijtak in eigendom te verkrijgen. Deze venen werden alle op naam van Gosselaar gesteld. Beide complexen waren gezamenlijk in totaal 100 ha groot. Gosselaar die met niets was begonnen was op die manier in enkele jaren een vermogend man geworden.

Tussen twee van zijn veenplaatsen, elk 100 meter breed, was in het plan van aanleg een van de hoofdwijken vanuit de Verlengde Hoogeveense Vaart geprojecteerd. Gosselaar nam rond 1865 toen het veen daar voldoende ontwaterd was, het graven van die hoofdwijk zelf ter hand. Omstreeks 1867 vernoemde hij die wijk naar zijn vrouw en werd voortaan Margienewijk genoemd. Vervening was een zaak van de lange adem, want met de ontvening van een veenplaats was doorgaans 20 jaar gemoeid. Dit kwam omdat aanvankelijk - en dat gold zeker voor de eerste jaren - slechts een vrij smalle strook van ongeveer 10 m breed per jaar langs de (zij)wijk kon worden vergraven. Die strook kon eenvoudigweg niet breder zijn, omdat de gegraven turf met kruiwagens naar de oppervlakte van het naastliggende veen vervoerd moest worden om daar (op het zgn. 'zetveld') te worden gedroogd. In het najaar moest dan die gedroogde turf weer terug naar de wijk op het schip worden geladen. Zou de afstand tussen het schip en het zetveld groter zijn, dan zouden de vervoerskosten te hoog worden voor een rendabele vervening.

De ondernemende Gosselaar vond toen in de toepassing van smalspoor een mogelijkheid om die economische wetmatigheid te doorbreken. Met dat spoor zou immers de gegraven turf veel verder achteruit kunnen worden gebracht, waardoor er jaarlijks een veel bredere strook kon worden verveend en men naar rato een zetveld, zo groot als men wilde, kon krijgen. Om continu te kunnen werken zou de aanleg van een 'dubbelspoor' natuurlijk voor de hand liggen. Vanwege de duurte van het smalspoor was dit echter veel te kostbaar, waardoor het voordeel van het 'uitsparen' van kruiers weer ongedaan gemaakt zou worden. Om het toch mogelijk te maken dat op enkel spoor twee lorries elkander konden passeren, dokterde de inventieve Gosselaar een voor die tijd ingenieus systeem uit. Dit bestond uit een zgn. 'beweegbaar' spoor. Hiervoor had hij door de hem bekende Roelof Hunse, diecteur en architect van de ijzergieterij te Assen, een technisch ontwerp laten maken. Zoals uit de tekening blijkt, ging het hier om houten sporen, waarop ter voorkoming van afslijting van het hout, ijzeren banden waren bevestigd. Over dit spoor liepen ijzeren lorries, 'raderen bevestigd aan ijzeren assen die zich bewegen in een ijzeren stoel waarop turfbakken staan'.

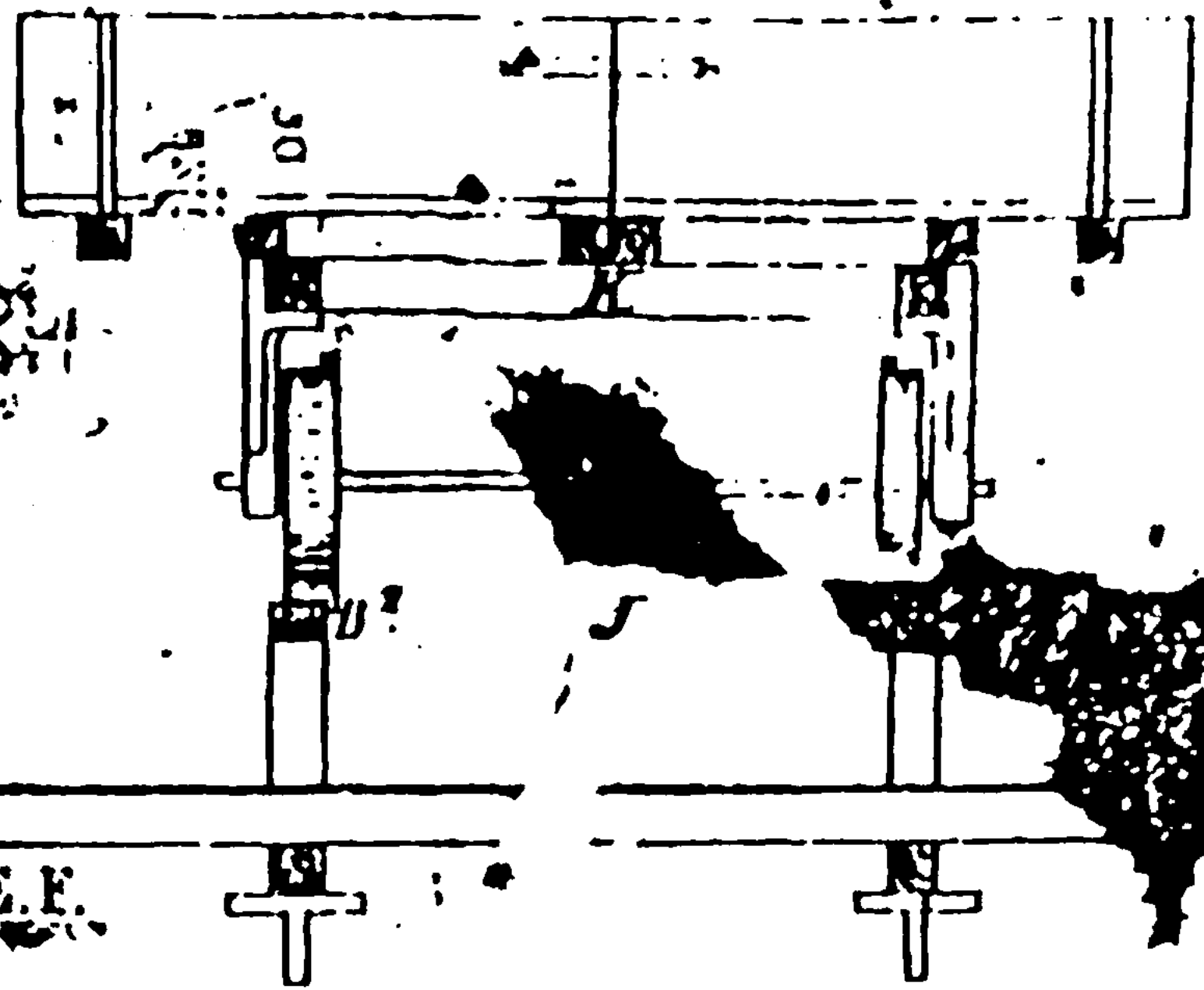
Met de lorrie (vervoerwagen met zandbak of wipkar) werd de gegraven turf naar het zetveld gebracht. In het najaar werd ook met de lorrie de gedroogde turf weer daar vandaan naar het schip in de wijk vervoerd om daar te worden verladen. Hieronder zal met name de gang van zaken in het najaar worden beschreven.

350 der ware grootte.

- A rails of spoor voor de wagens tot verwijdeling.
- B rails of spoor voor de vervoerwagens
- B' rails of spoor op de wagens tot verwijdeling, dienende tot verwijdeling van de vervoerwagens.

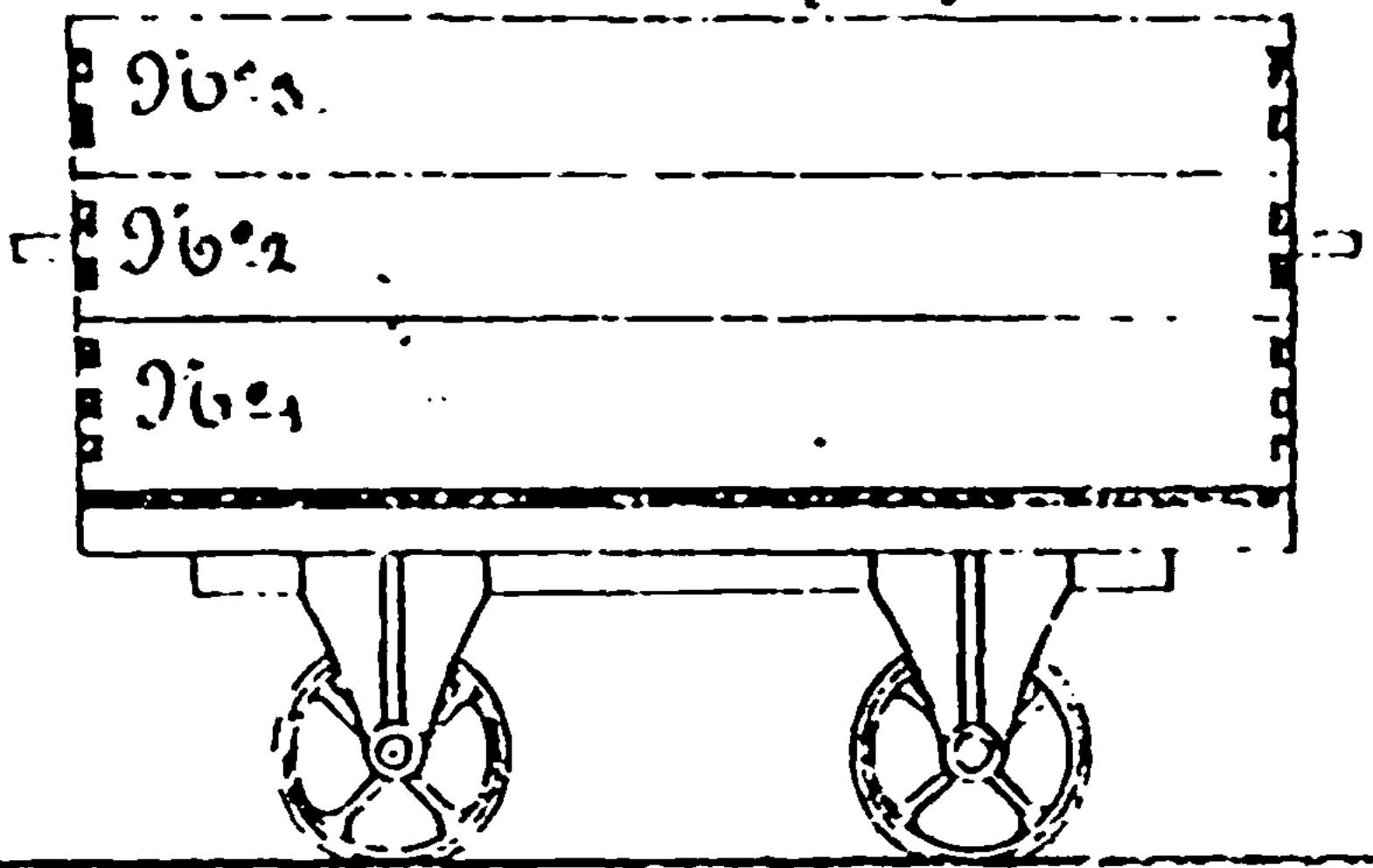
Wagens tot verwijdeling

Dubbele zandbak of wipbar op vervoerwagens



Doorwaaide lange

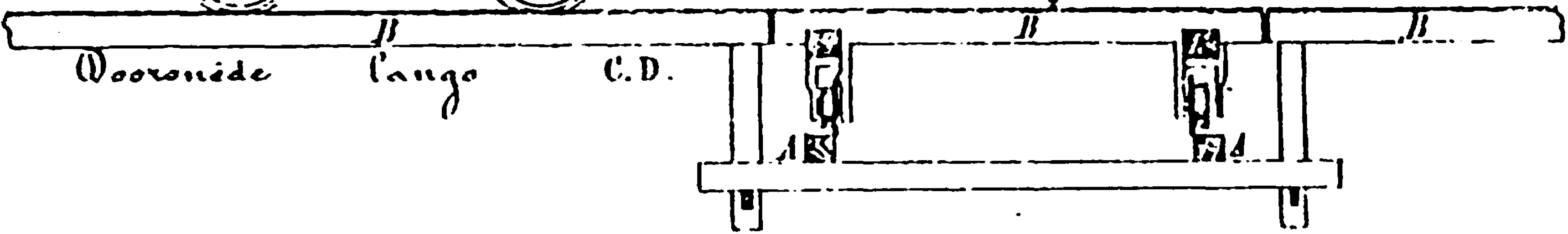
Overstak op een vervoerwagen  
 Met waaibak met bodem.  
 Met een losse verhogingsbakken



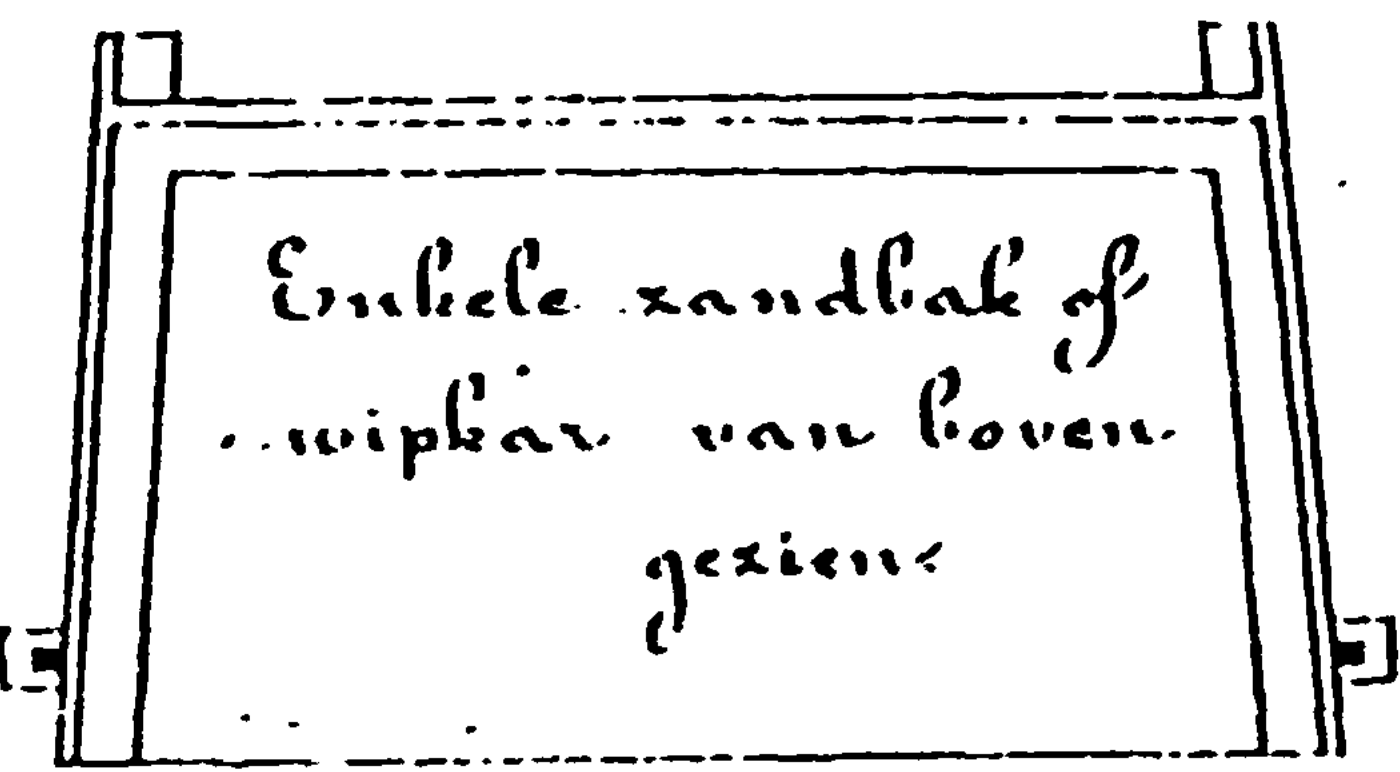
Overstak van boven gezien



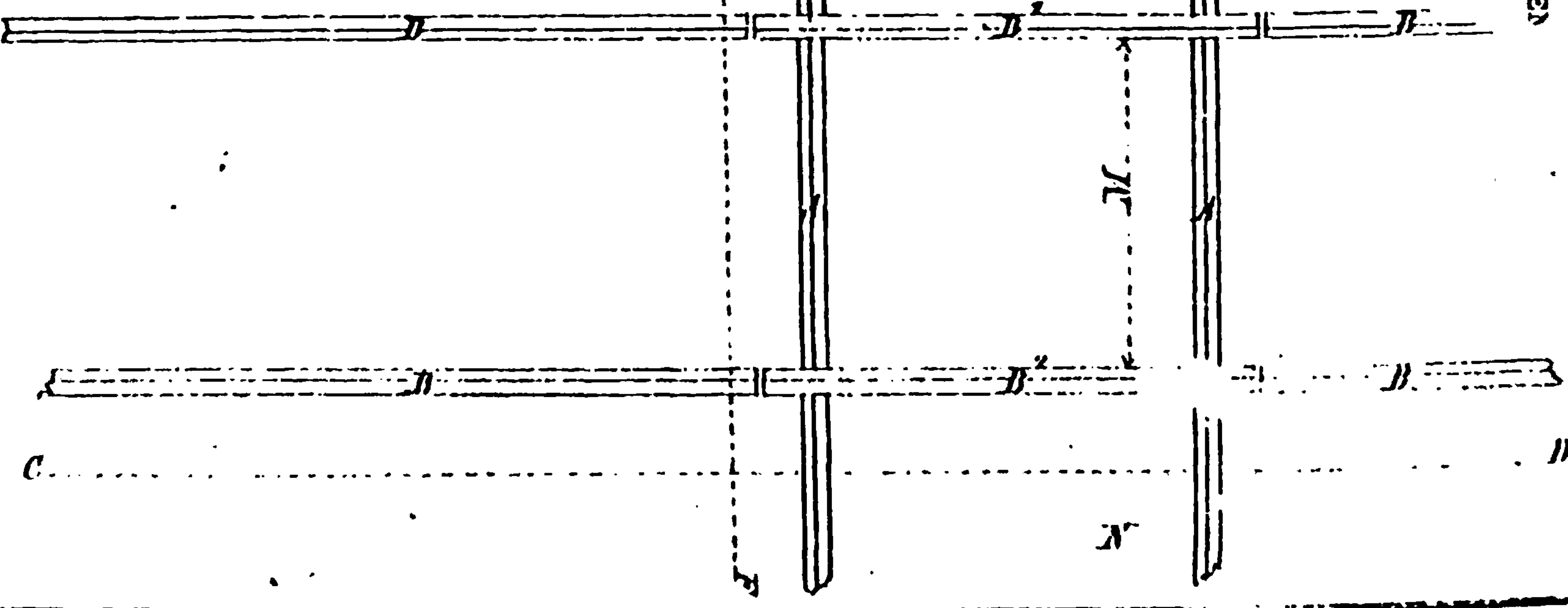
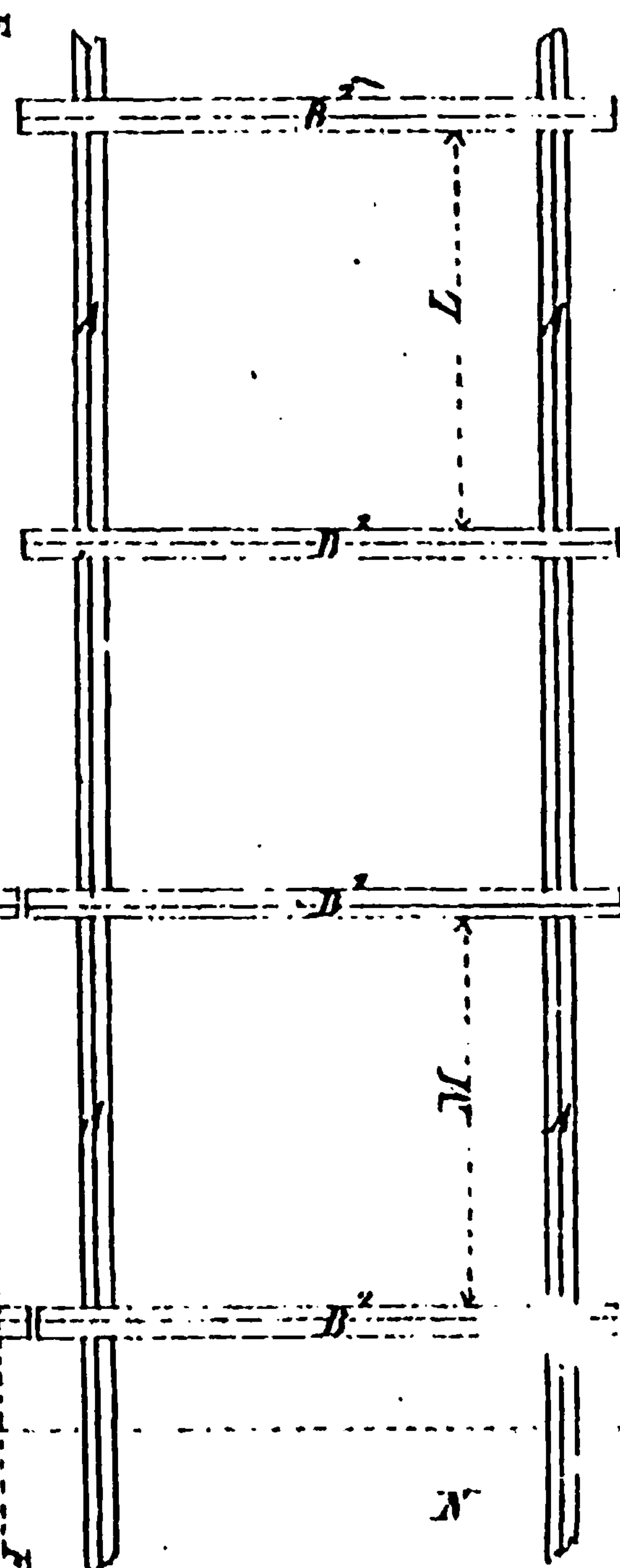
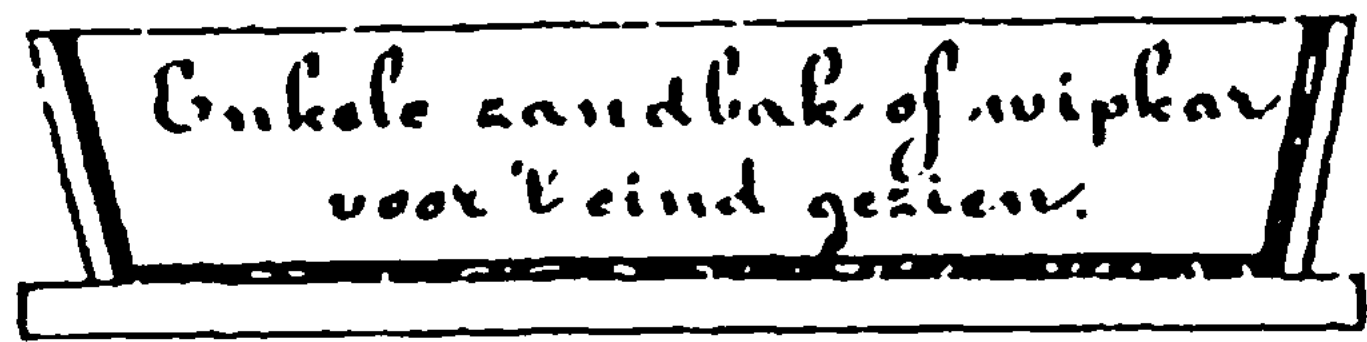
Doorwaaide lange C.D.



Enkele zandbak of wipbar van boven gezien



Enkele zandbak of wipbar voor 't eind gezien



Zoals gemeld was het voor een goede voortgang van het transport nodig dat op dit enkel veldspoor twee lorries elkaar konden passeren. Om praktische redenen moest dit laatste op zeer korte afstand van het zetveld gebeuren. Het lossen van de turf ging namelijk sneller in zijn werk dan het laden. Dit betekende dat zodra de vervoerwagen geladen was er dan bij het zetveld al weer een lege gereed moest staan. Een wissel, zoals we die nu kennen, waarbij een trein tijdelijk opzij kan worden gerangeerd was toen nog niet in zwang. Om het wisselen van een beladen vervoerwagen met een lege toch mogelijk te maken, had Gosselaar hiervoor het volgende uitgevonden:

Op de wisselplaats was daartoe een nivo lager dwars onder veldspoor, door een kort eveneens houten dwarsspoortje aangelegd. Op dit dwarse spoortje stonden twee lorries met een zeer laag onderstel. Anders dan bij de vervoerwagens droegen deze twee geen turfbak maar elk een in de lengterichting van het veldspoor lopend kort stukje rails, dat op hetzelfde nivo van het veldspoor lag. Die beide lorries werden wisselwagens genoemd. In het veldspoor ontbrak op de wisselplaats een stuk spoor van dezelfde lengte als die op de wisselwagen was aangebracht. Het beweegbare karakter van het spoor kwam er op neer, dat één van de wisselwagens op het dwarsspoor zodanig onder het ontbrekende stuk in het veldspoor werd gereden, dat het daarop bevestigde stukje spoor precies in het veldspoor paste en daarvan deel ging uitmaken. In feite vervulde zo'n wisselwagen dus een soort 'spoorbrugfunctie'. Tegen de tijd dat een vervoerwagen bij het zetveld vol was geladen, werd er een geloste wagen uit de richting van de wijk naar en op de wisselplaats gereden en wel zo, dat die precies op de rails van de wisselwagen in het veldspoor kwam te staan. Vervolgens werd die lege wagen dan gewoon opzij geschoven, het dwarsspoortje op. In de hierdoor in het veldspoor ontstane ruimte werd dan automatisch en gelijktijdig de tweede aan de andere zijde van de wisselplaats op het dwarsspoor staande wisselwagen geschoven, zodat het veldspoor dan weer compleet was. Hierover kon dan onmiddellijk de volle vervoerswagen worden gereden en verder naar het schip rijden. Gelijk nadat de volle vervoerswagen over de wisselplaats heen was, werd dan de naast de wisselplaats 'geparkeerde' wisselwagen met de daarop geplaatste lege vervoerswagen weer opzij in het veldspoor geschoven. Hierdoor werd gelijktijdig de andere wisselwagen (over de rails waarvan de geladen vervoerswagen kort daarvoor was gereden) op zijn beurt weer naar haar vorige standplaats op het dwarsspoortje aan de andere kant geschoven. Door middel van dit 'beweegbare' spoor kon vervoer van turf continu plaatsvinden.

Gosselaar dacht hiermee het ei van Columbus te hebben ontdekt. Hoewel het een ingewikkeld systeem lijkt, berust het basisprincipe gewoon op dat van een 'opschuivende' ladder, waarbij de sporten alle in gelijke mate meeschuiven. Echter bleken er in de loop van de tijd bij de toepassing in de praktijk nogal wat haken en ogen aan te zitten. Aanvankelijk leek het echter een succesvol gebeuren te zijn. In ieder geval meldde de krant in 1869 n.a.v. een door de Maatschappij van

Nijverheid te Groningen in dat jaar gehouden tentoonstelling, dat daar een model van Gosselaars uitvinding werd gedemonstreerd. Na verloop van tijd ontstonden bij de toepassing ervan problemen. Als gevolg van de drassige veenbodem ontstond er houtrot in de sporen en als gevolg daarvan kwamen er verzakkingen in het spoor, waardoor het geheel niet goed meer op elkaar aansloot. Tijdrovende en kostbare reparaties waren hiervan het gevolg waardoor het werk geruime tijd kwam stil te liggen en alles weer met de hand moest worden gedaan. Kniphorst vermeldde in zijn in 1872 verschenen boek over de verveningen in Drenthe dan ook niet voor niets dat de uitkomsten van Gosselaars onderneming nog twijfelachtig waren. De overgang naar massieve ijzeren sporen leek dan ook een nieuw tijdperk in te luiden. Zoals in de vorige bijdrage al werd vermeld, betrok hij deze van de firma Figée uit Haarlem.

Jhr. A. W. van Holthe tot Echten te Assen, zelf ook vervener in Zuidoost-Drenthe, gewaagde in een door hem geschreven artikel uit 1879 in de krant dat met goed gevolg voor het vervoer van turf en verlading naar de schepen gebruik wordt gemaakt van kleine ijzeren sporen. Een jaar later zette een langdurige crisis in de veenderij in, waardoor er aan een verdere mechanisatie van het veenbedrijf geen behoefte meer was. Bij het overlijden van Gosselaar te Assen in 1884 was er bij hem al geen sprake meer van een eigen 'spoorweg'. Waarschijnlijk was deze toen al eerder voor de prijs van een partij oud roest, zoals in dat soort bedrijfsliquidatiegevallen gebruikelijk, verkocht.

Het verhaal gaat dat hij als een verarmd man stierf.

#### BRONNEN:

Prov. Dr. en Asser Crt.: jaargangen 1867, 1869 en 1879.

M. Oldenhuis Gratama: Beweegbare sporen in het veen tot vervoer van veenstof en turf, in: Drenthsche Volkssalmanak 1868.

G. L. Kniphorst: Geschiedkundig overzicht van de verveningen in Drenthe, Assen 1872.

Acte van scheiding van het westelijk gedeelte van de veenmarkte van Noord- en Zuidbarge en een gedeelte van het Oosterveen dier markte, gedrukt in 1861 bij Gratama te Assen.

< \* \* \* \* \* >

#### V I E R E E U W E N T U R F W I N N I N G

Op 8 september verdedigt Michiel Gerding, provinciaal historicus, zijn proefschrift 'Vier eeuwen turfwinning, de verveningen in Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel tussen 1550 en 1950'. Dat zal gebeuren in Wageningen, aan de Landbouwniversiteit.

Gerding is in onze regio geen onbekende: hij was immers

eindredakteur van 'De geschiedenis van Emmen en Zuidoost-Drenthe'. Bovendien hield hij vorig jaar voor onze vereniging een lezing over 'De mythe van de veenarbeid', terwijl hij tevens eindredakteur was van de knapzakroute 'Emmen over de grens'. Bovendien is hij de motor achter het Drents Historisch Overleg, waarvan Uw voorzitter de secretaris is. T.z.t. zullen we zeker op deze dissertatie in een van onze Kronieken terugkomen.

Een paar van zijn stellingen willen we U niet onthouden:

- Van alle bij de turfwinning betrokkenen heeft de stad Groningen het meeste profijt gehad van de verveningen in Noord-Nederland.
- De instanties in de veenstreken die medewerking hebben verleend aan de televisieserie BRUIN GOUD hadden er beter aan gedaan zich tegenover de producenten meer te gedragen volgens het laatste deel van het gezegde dat het karakter van de Drent gevormd is door 'Turf, Jenever en ACHTERDOCHT'.
- In plaats van het instandhouden van een stichting voor Kunst & Cultuur doet de provincie Drenthe er beter aan een aparte stichting te vormen voor de behartiging van het Drents erfgoed, waarin de samenwerking tussen personen en instanties die zich bezighouden met de regionale geschiedenis, de taal, de monumentenzorg, de archeologie, de musea en het landschap wèl tot de gewenste synergetische processen kan leiden.
- Vanwege de mogelijkheid tot peripathetische overpeinzingen tijdens het uitlaten, is het hebben van een hond bevorderlijk bij het schrijven van een proefschrift.

(Red.)

\* \* \* \* \*

## VOETTOCHT EMMEN OVER DE GRENS (3)

Inmiddels is de wandelgids 'Voettocht Emmen over de grens' verschenen. De presentatie vond plaats op 24 juni in de 'uitspanning Hoogland' in De Maten - net over de grens dus. Bij die ontmoeting waren bijna alle leden van onze vereniging, die aan de tot stand koming hebben meegewerkt, present.

Er was een kleine 'tentoonstelling' ingericht door Erik Kuiken (Gemeente Emmen) en Ger de Leeuw. Laatstgenoemde voerde het woord namens onze vereniging, waarbij hij inging op enkele aspecten van het historisch onderzoek, in het algemeen en van deze voettocht in het bijzonder.

Gehezen in een voor deze gelegenheid speciaal ontworpen T-shirt wandelden de deelnemers/sters naar de 'Grenssloot', waar het eerste exemplaar onder het genot van Drentse kruidenbitter (of was het Vervenersverdriet?) werd aangeboden, door (ons medelid) wethouder H. Euving.

Aangezien we bij onze beschrijving van deze route ook in de buurt van De Maten waren, volgen hieronder enkele passages uit de toespraak van Ger de Leeuw:

In welke historische vereniging dan ook, is het niet zo, dat elk lid zich actief met historisch onderzoek bezighoudt. Het merendeel is vaak passief en vindt lezingen uitermate interessant en doet graag mee aan voorgekookte excursies, maar het treft wel als een groot deel van de leden ook actief historisch onderzoek verricht. En dat is nu juist het kenmerkende van onze vereniging: velen hebben toch een aantal publikaties op hun naam staan en daarmee scoort onze vereniging hoog in den lande!

Hoewel er door de leden van onze vereniging niet constant aan dit project is gewerkt, heeft het een aantal leden wel dagelijks beziggehouden. Muf archief-onderzoek werd afgewisseld met veldverkenningen en/of ter plekke verzamelen van achtergrond-informatie, waarbij b.v. de Duitse versie van het ontstaan van de KIESBARG en de SCHWARTENBARG bij Lindloh heel anders bleek te luiden dan de Nederlandse.

Anecdotes zijn interessant, evenals herinneringen van bewoners langs de route. Teruggrijpen op het geheugen moet echter altijd wijken voor het vastgelegde in de archiefstukken - althans bij eventueel verschil van inzicht. De mens wil in de loop van de tijd een geschiedenis nog weleens (te goeder trouw en onwillekeurig) verfraaien.

De Maten is een bij uitstek geschikte plaats om dit boekje te introduceren: we zijn hier immers OVER DE GRENS van de Gemeente Emmen. Ook uit historisch perspectief is De Maten interessant: immers vóór 1975 behoorde De Maten tot de Gemeente Emmen. In het midden van de zestiger jaren begon Vlagtwedde pogingen in het werk te stellen om De Maten bij haar grondgebied te voegen.

De Gemeente Emmen verzette zich hiertegen, maar het eind van het liedje was, dat er toch zo'n 400 ha in andere handen overging. In De Maten zelf kwamen voor- en tegenstanders fel tegen over elkaar te staan: landbouwer Webers organiseerde de boeren om zich tegen de grenswijziging te verzetten, want hun kostbare landbouwgrond zou uiteindelijk bestemd worden voor de woningbouw. Dat was tenslotte de reden van de annexatieplannen.

Voorstander was het hoofd van de openbare lagere school, meester Laferte, die wegens gebrek aan leerlingen had moeten toezien dat zijn school gesloten werd. Laferte verweet de Gemeente Emmen verwaarlozing van de woningbouw in dat gebied,

waardoor veel jonge, kinderrijke gezinnen uit De Maten waren weggetrokken. Hij zag nieuwe mogelijkheden voor zijn school.

Vlak voordat de Tweede Kamer over de zaak zou stemmen kregen alle fracties nog een brief van Webers om toch vooral tegen het voorstel tot grenswijziging te stemmen, onder het motto: 'Red ons, wij vergaan'.

Het mocht niet baten en op 1 maart 1975 ging het grootste deel van de Maten met 309 inwoners over naar de Gemeente Vlagtwedde.

Geschiedschrijving blijft tijdgebonden en subjectief. Ieder benadert de historische beschrijving vanuit zijn eigen gedachtengoed en in de tijd waarin hij/zij geplaatst is. Zo schreven de drie bekende prodagristen in de veertiger jaren van de vorige eeuw over deze streek:

'Wij hebben hier geenerlei feestelijke plegtigheid bijgewoond, maar wij teekenen gaarne aan, dat oudtijds in Drenthe over 't algemeen de korte broek ook op werkdagen tot het toilet der mannelijke sekse behoorde en 's zondags een flaphoed van het geslacht der zuidwesters. Aan coquetterie haperde het toen ook niet, hoe apokrief het ook klinke'.

De Kamper Courant schreef op 29 december 1842 over het werk van de door jicht geplaagde voetgangers (de podagristen dus):

'De inhoud dezer bladen is volkomen geschikt om den rechtgeaarden Nederlandschen lezer aan te trekken en te boeijen. Zij leiden ernstig en glimlachgend tot de kennis van eene onzer minstbekende gewesten, eene landschap die veel van haar oorspronkelijkheid in zeden en gebruiken heeft bewaard'.

Zowel het boek met zijn verhalen zèlf als het krantenbericht klinken heel wat prozaïscher dan het nuchtere overzicht van 1995: 'De Maten, nederzetting langs de Moersloot is ontstaan toen arme R.K. Hannoveranen stukken grond kochten van Roswinkeler boeren, die geen interesse meer hadden voor de afgelegen slechts gronden'. Punt uit!

Achteraf vraag je jezelf af: en waarom hebben we niet even de NAAM De Maten toegelicht?

Je zou in de historische beschrijvingen van een en hetzelfde gebied door de jaren heen een prachtige parallel kunnen trekken tussen de drie prodagristen (1840), Buiskool in 'Zuidoost-Drenthe, op weg naar een nieuwe toekomst' (1950), Huib Minderhoud in 'Dwars door Drenthe' (1986), die het verhaal van Webers en Laferte toen interessant vond en nu als laatste dan de knapzakroute 'Emmen over de grens'.

## V A N H E T B E S T U U R

De laatste pagina is ingeruimd voor bestuursmededelingen. Het bestuur heeft de afgelopen periode enkele malen vergaderd en er is vooral gesproken over de bijeenkomsten in het komende seizoen en over p.r.-activiteiten. Om met die laatste te beginnen: De p.r.-commissie heeft een nota samengesteld en aan de hand daarvan is de commissie nu bezig om ons logo te verbeteren en om de Kroniek in een nieuw jasje te steken. Bovendien zal de layout van ons blad worden aangepakt. Het nieuwe jasje en de layout zullen begin volgend jaar hun beslag krijgen, terwijl een ontwerp voor een logo al bediscussieerd werd in de laatste bestuursvergadering. Daaraan wordt momenteel de laatste hand gelegd. Natuurlijk zorgen de heren Nicolai en Ter Steege ook voor eventuele persberichten. Een serieuze lezer van de weekbladen zal dat hebben ontdekt!

Het valt nog niet mee om het winterprogramma rond te krijgen. Vooral Ton Bakker is momenteel druk in de weer om afspraken vast te leggen. We proberen om in het voorjaar van 1996 een excursie te houden naar het Drents Museum te Assen. Verder zal een lid van onze vereniging nog een lezing houden. Bovendien is er natuurlijk weer de gebruikelijke jaarvergadering in januari.

De eerste bijeenkomst ligt echter wel vast:

**WOENSDAG, 4 OKTOBER A.S.,**  
worden we verwacht bij W. van Dijk, Eemslandweg 85  
in **ZWARTEMEER**. We zijn daar te gast bij  
de historische werkgroep 'Zwartemeer'.  
In Zwartemeer is namelijk een commissie bezig met de  
geschiedenis van het dorp vast te leggen, in het  
kader van het 125-jarig bestaan. Nu lazen we ergens,  
dat de eerste 'boete' hier al in 1862 werd neergezet  
(en dat is 133 jaar geleden!), maar de commissie kan  
ons ongetwijfeld van de hoed en de rand vertellen.  
Vooral ook de aanpak, de taakverdeling, het  
vastleggen van de gegevens, enz. interesseert ons  
natuurlijk bovenmate. Het bestuur hoopt, dat U  
**ALLEN** aanwezig bent op deze misschien wat  
informele (maar is dat niet juist de 'charme' van  
onze bijeenkomsten?) en uiterst boeiende  
'vergadering'!

Onze tweede bijeenkomst is op:

**Dinsdag, 21 november** in wijkhuis  
DE SCHIPHORST, Meerstraat 8. De heer Schonewille uit  
Nieuwlande vertelt ons aan de hand van dia's over  
Drenthe in de Tweede Wereldoorlog. Aanvang: half  
acht. U krijgt hiervoor geen aparte uitnodiging  
meer!!!! Dus s.v.p. direkt even noteren!

TOT ZIENS OP ONZE BIJEENKOMSTEN.  
Het bestuur.